

Розділ 4

Шляхи забезпечення фінансової безпеки підприємств в Україні

4.1. Сутнісно-теоретичні аспекти визначення фінансової безпеки підприємств

Однією з найважливіших проблем підприємницької діяльності в ринкових умовах господарювання будь-якої організації є забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства.

Механізм забезпечення фінансової безпеки має реалізовуватися на основі розробки наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведення адекватної фінансової політики, визначення об'єктів, наявності необхідних інститутів забезпечення безпеки (суб'єктів), визначення та конкретизації інтересів, систематизації загроз, застосування засобів, способів і методів забезпечення безпеки.

Фінансова безпека і підприємства і держави досягається шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і фінансовій сферах. Концепція фінансової безпеки має містити пріоритетні цілі і завдання досягнення безпеки, шляхи та методи їх досягнення, які б адекватно відображали роль фінансів у соціально-економічному розвитку держави, її зміст покликаний координувати загальнодержавні дії у сфері забезпечення безпеки на рівні окремих громадян, суб'єктів господарювання, галузей, секторів економіки, а також на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Без обґрунтованої концепції фінансової безпеки неможливо сподіватись на реалізацію ефективного соціально-економічного розвитку як держави в цілому, так і суб'єкта господарювання зокрема [4].

У процесі дослідження та аналізу наукової літератури можна виділити два найбільш повні визначення поняття “фінансова безпека підприємства”.

Так, І. А. Бланк зазначає, що фінансова безпека підприємства являє собою кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, який

забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого росту в нинішньому й перспективному періоді [1].

В свою чергу Р. С. Папехін розглядає фінансову безпеку як здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до мети загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеності й конкурентного середовища [3].

Отже, фінансова безпека як складова економічної безпеки посідає особливе місце, оскільки фінанси забезпечують найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів.

Формування системи фінансової безпеки на підприємстві має передбачати взаємозв'язок цілей і завдань кожного рівня управління, вибираючи оптимальні шляхи реалізації рішень.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства включає такі складові: організаційну структуру, функції управління, методи управління, фінансові інструменти, критерії оцінки рівня фінансової безпеки підприємств та ефективності управління фінансовою безпекою підприємств, напрями підвищення рівня фінансової безпеки підприємств (див рис. 1) [4].

До складу основних функцій забезпечення фінансової безпеки підприємств належать:

1. Планування (включаючи програмування і прогнозування).
2. Організація і регулювання.
3. Стимулювання.
4. Контроль у складі обліку, аналізу й аудиту.

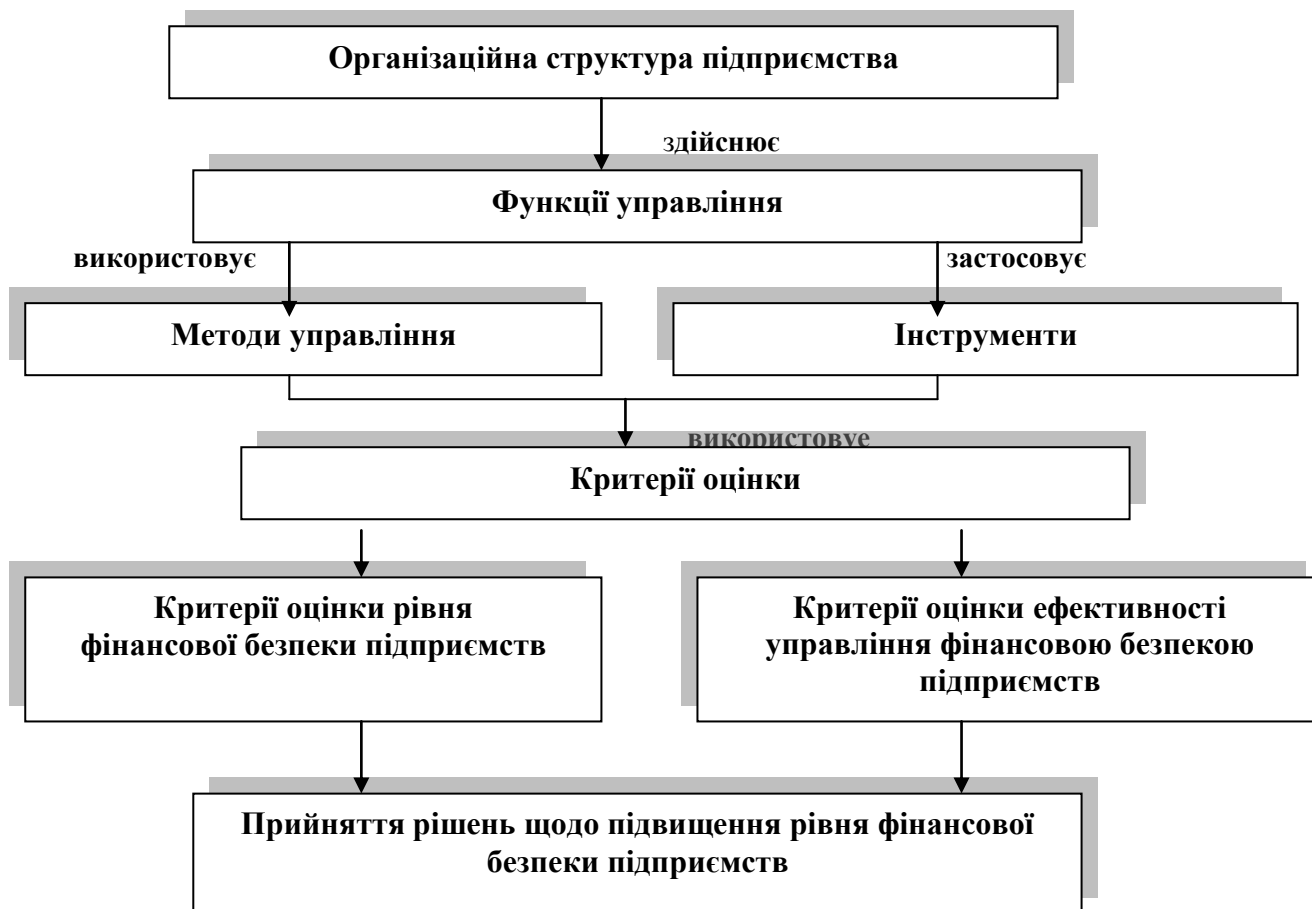

Рис. 4.1. Складові механізму управління фінансовою безпекою підприємств

Ефективне управління фінансовою безпекою можливе лише за наявності обґрунтованої стратегії, яка повинна постійно піддаватись контролю, оцінюватись та коригуватись у процесі її реалізації. Підприємство повинно завжди бути готовим адаптувати стратегію до умов та обставин, які можуть виникнути в майбутньому.

Стратегічний підхід до управління фінансовою безпекою передбачає визначення цілей діяльності підприємства, завдань, напрямів їх вирішення та етапів реалізації стратегії. При виборі стратегії підприємства також необхідно визначити, на основі яких принципів, якими методами та інструментами вони будуть користуватись при її реалізації.

До основних принципів стратегічного забезпечення фінансової безпеки можна віднести принципи автономності, єдності, самостійності, комплексності, системності, інформативності, багатоваріантності напрямів розвитку, економічності.

При розробці стратегії необхідно враховувати велику кількість зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на підприємство. Оскільки економічне середовище в Україні постійно змінюється, то керівники підприємств змушені діяти в умовах невизначеності та браку інформації, що збільшує ризик неврахування деяких факторів та може призвести до прийняття неправильних управлінських рішень. Зважаючи на це, працівники підприємства або, при наявності відділ фінансової безпеки підприємства, повинен проводити постійний моніторинг ринку та швидко реагувати на зміну ситуації, що дозволить вчасно коригувати стратегію управління фінансовою безпекою та уникнути ймовірності настання кризових явищ. Адже саме від виконавців в більшості залежить впровадження заходів щодо забезпечення певного рівня фінансової безпеки.

Загрози фінансової безпеки підприємства можна умовно розділити на зовнішні і внутрішні загрози.

Зовнішні загрози не залежать від діяльності підприємства, вони відносяться до чинників ризику довкілля, в якому працює підприємства. Типологію факторів зовнішнього середовища наведено в табл. 4.1 [3, с. 273].

Таблиця 4.1

**Зовнішні фактори впливу на фінансову безпеку суб'єктів
господарювання**

Фактори	Характеристика
Географічні	<ul style="list-style-type: none"> – розміщення підприємства; – регіональна підприємницька політика; – кліматичні умови та наявність природних ресурсів; – доступність транспорту та зв'язку.
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> – економічні реформи; – купівельна спроможність споживачів; – доступність кредитних ресурсів; – податкова політика; – інфляційні процеси; – експортно-імпортна політика.

Міжнародні	<ul style="list-style-type: none"> - зацікавленість в українському ринку; - міжнародні інвестиції; - міжнародне торговельне право.
Правові	<ul style="list-style-type: none"> - правові основи підприємництва; - організаційно-правові форми підприємницької діяльності; - нормативно-правові акти монетарної та фіскальної політики; - регулювання валютної та митної політики.
Ринкові	<ul style="list-style-type: none"> - завоювання нових ринків збуту; - конкуренція в галузі; - тривалість життєвого циклу продукту; - бажання споживачів.
Соціокультурні	<ul style="list-style-type: none"> - культурні цінності споживання; - національна свідомість; - охорона культурних та національних цінностей.
Технічні та технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - рівень розвитку НТП; - якісна сировина і матеріали.

Внутрішні загрози фінансовій безпеці підприємства обумовлені, в першу чергу діяльністю самого підприємств, кваліфікацією його керівництва, фінансового менеджменту. Класифікація факторів внутрішнього середовища наведено в табл. 4.2 [3, с. 275].

Таблиця 4.2

**Внутрішні фактори впливу на фінансову безпеку суб'єктів
господарювання**

Фактори	Характеристика
Людські	<ul style="list-style-type: none"> - кваліфікація та досвід роботи; - рівень організаційних та творчих здібностей; - національно-культурна свідомість; - політичні та ідеологічні погляди; - внутрішня культура; - риси характеру; - бажання навчатися; - вміння працювати в колективі; - лідерські якості.
Інформаційні	<ul style="list-style-type: none"> - сприйняття та пошук нової інформації; - вміння синтезувати та аналізувати дані; - вміння робити висновки та зберігати інформацію.
Технічні	<ul style="list-style-type: none"> - вміння користуватися технікою з метою оброблення та аналізу інформації.

Системні	<ul style="list-style-type: none"> - тип організаційної структури; - тип стратегії; - організація та мотивація праці.
-----------------	--

Стратегія управління фінансовою безпекою повинна ґрунтуватись на об'єктивних закономірностях розвитку фінансових відносин. Вона повинна орієнтуватись на послідовне розроблення та здійснення заходів щодо закріплення позитивних процесів на підприємстві на усунення негативних тенденцій.

Існує п'ять станів фінансової безпеки підприємств, які виходять із його фінансової стійкості (табл. 4.3)

Таблиця 4.3

Класифікація станів фінансової безпеки підприємства

Стан фінансової безпеки	Опис стану
Абсолютна фінансова безпека	Підприємству достатньо власних оборотних засобів для функціонування
Нормальна фінансова безпека	Підприємству практично достатньо власних оборотних засобів для функціонування
Нестійкий рівень фінансової безпеки	Підприємству недостатньо власних оборотних засобів, воно залучає середньо- та довгострокові позики та кредити
Критичний рівень фінансової безпеки	Підприємство недостатньо власних оборотних засобів, воно залучає окрім середньо- та довгострокових кредитів короткострокові
Кризовий рівень фінансової безпеки	Підприємство не може забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані залученими засобами

Ще одним важливим елементом механізму управління фінансовою безпекою підприємства є критерії оцінки фінансової безпеки підприємства. Вони повинні:

- а) враховувати стратегічні цілі і завдання підприємства;
- б) складатися з оцінки функціональних складових фінансової безпеки підприємства, які можуть мати різні пріоритети, в залежності від виду діяльності господарюючого суб'єкта;

в) враховувати рівень захищеності потенціалу підприємства;

г) використовувати найбільш ефективні (економічно безпечні) види ресурсів і можливостей;

д) включати ймовірну оцінку економічного збитку [3].

Як уже зазначалось, комплексному вивченню питань управління фінансовою безпекою підприємств, класифікації її елементів, а також оцінці приділяється багато уваги вітчизняних і зарубіжних авторів. Серед вітчизняних виділимо К.С. Горячеву, яка розробляє наукові підходи до формування і подальшого вдосконалення механізму управління фінансовою безпекою підприємств [2]. К.С. Горячева виділяє такі принципи, за якими здійснюється управління фінансовою безпекою підприємства: застосування програмно-цільового управління; первинність господарського законодавства; забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства; необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз; відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії; координація реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії; необхідність і своєчасність удосконалення в разі потреби системи фінансової безпеки підприємства; наявність зворотного зв'язку; необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми фінансової безпеки; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Однак, велике значення для практичного застосування полягає в обґрунтуванні складових (елементів) механізму управління фінансовою безпекою підприємства. Виникає єдність процесу управління і системи управління в розумінні механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Так, під механізмом управління фінансово-економічною безпекою можна розглядати

сукупність станів та процесів, з яких складається управління щодо протидії небезпекам, загрозам та ризикам. Рішення щодо формування механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства приймаються на основі відповідної концепції, яка розкриває та уточнює сутність його дії.

Таким чином, для забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідним є попереднє оцінювання та аналіз її стану та формування системи показників, що характеризують стан фінансової складової безпеки підприємства. Також, для забезпечення високого рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання потрібно постійно проводити моніторинг ділового середовища, діагностику стану використання потенціалу суб'єктів господарювання, впроваджувати ефективні механізми попередження ризиків та виходу з криз.

4.2. Діагностування процесів гарантування фінансової безпеки вітчизняних підприємств із застосування методів податкового менеджменту

Основним елементом забезпечення ефективного функціонування фінансової системи України має бути податкова система. Але це можливо тільки за забезпечення безпеки сфери оподаткування (податкової безпеки). Досягнути останньої можна лише у разі ліквідації такого явища, як ухилення від оподаткування. Воно, в основному, пов'язане з приховуванням доходів, неподанням фінансової і податкової звітності, незаконним використанням податкових пільг, несвоєчасною сплатою податків, завищенням витрат виробництва тощо. Ухилення від сплати податків є суттєвою загрозою для фінансової безпеки України, оскільки держава недоотримує значні кошти, яких передусім не вистачає на фінансування соціальних програм.

Зменшення обсягів ухилення від податків знизить вплив фінансів у тіньову економіку, яка в Україні вже перетнула критичний рівень.

Управління підприємством - комплексний і складний процес, зміст якого зводиться до пошуку й прийняття найбільш ефективних рішень та їх практичного здійснення. Розробку певних управлінських рішень, спрямованих на формування фінансового потенціалу і підвищення ефективності діяльності передбачає саме

податковий менеджмент підприємства. Податковий менеджмент на підприємстві є найважливішою складовою фінансового планування і від того, наскільки узгоджена фінансово-господарська діяльність з оподаткуванням, залежить ефективність функціонування організації та її фінансова стійкість та фінансова безпека.

Корпоративний податковий менеджмент повинен стати однією з найважливіших функцій управління підприємством з метою забезпечення його фінансової безпеки.

Як показує практика справляння встановлених законодавством України платежів, повної і своєчасної сплати податків і зборів виконується не завжди і не усіма суб'єктами оподаткування. Це обумовлюється різними причинами, з яких найбільш поширеними є навмисне ухилення від їх сплати та приховування фактично отриманих доходів.

Проблема ухилення від сплати податків набуває дедалі більшого значення. Останнім часом це стало нормою поведінки багатьох суб'єктів господарської діяльності. Адже, в підсумку, вони отримують кошти для ведення бізнесу і неформального вирішення виробничих і соціальних проблем у специфічних для України умовах нерозвиненості інститутів і розквіту корупції. Разом з тим це приводить до розвитку ряду негативних тенденцій в економіці і соціальній сфері, а саме порушення правил чесної конкуренції, ріст корупції та вплив капіталів за кордон.

Надійний спосіб оптимізувати податки - це оптимізувати всю діяльність підприємства таким чином, щоб вона здійснювалась найбільш ефективним способом. Такий підхід забезпечує більш значне і тривале скорочення податкових втрат на довгострокову перспективу [4].

Умисне ухилення від сплати податків є одним із найбільш шкідливих господарських злочинів. Внаслідок цього руйнується формування фінансових надходжень у державний бюджет, соціальна сфера не отримує фінансового забезпечення, суб'єкти сплати податків отримують незаконний прибуток.

Практика показує, що українське законодавство з корпоратизації характеризується невизначеністю та нестабільністю. Практично до кожного Закону України, указу Президента чи постанови Уряду України додається ціла низка уточнень, змін, відомчих матеріалів, що збільшує рівень економічних ризиків для суб'єктів ринку.

На даний момент в Україні спостерігається нелегальне, незаконне зменшення платником податків своїх зобов'язань з податкових платежів в результаті порушення податкового законодавства. Такий спосіб мінімізації податків називається ухиленням від оподаткування. Він базується на свідомому використанні методів приховування доходів і майна від податкових органів, виведенні бізнесу в «тіньову» економіку, спотворенні бухгалтерської та податкової звітності, використанні фіктивних документів та інших методів ухилення, що має наслідком податкову, адміністративну і кримінальну відповідальність платника податків та його посадових осіб [1].

Таким чином, ухилення від оподаткування є способами зменшення податкових платежів, за яких платник податків умисно уникає сплати податку (податків) або зменшує розмір своїх податкових зобов'язань з порушенням чинного законодавства. Ухилення від сплати податків зазвичай пов'язане з наступними умисне незаконними діями (бездіяльністю) платників податків: ухиленням від взяття на облік, здійсненням незаконної підприємницької діяльності, несплатою або неповною сплатою податків, приховуванням доходів і майна, незаконним використанням податкових пільг, неподанням до податкового органу документів, які є підставою для обчислення та сплати податків, порушеннями правил обліку, різними замінами, фальсифікаціями та шахрайствами з документами, використанням ланцюга третіх осіб або «підставних» організацій тощо. Подібні порушення призводять до виникнення та існування «тіньових» секторів і суб'єктів економіки, тобто таких, що не підпадають під контроль та облік від держави.

Серед окремих наслідків ухилення від оподаткування можна назвати такі:

- зниження обсягу податкових надходжень до бюджету;

- невиконання соціально-економічних програм із причин недостатнього бюджетного фінансування;

- підрив основ ринкової конкуренції, оскільки особа, що ухиляється від оподаткування має більш вигідніше положення порівняно з добросовісним платником податків;

- несплата або недоплата податків однією особою передбачає перекладання загального податкового тягаря на інших платників податків, призводить до зменшення можливостей держави для зниження податкового тягаря, примушує її здійснювати пошук додаткових способів збільшення податкових надходжень;

- посилення загальної криміногенної обстановки в країні з відповідним зростанням витрат на апарат влади і управління [3].

Узагальнюючи все вище викладене, можна визначити такі проблемні аспекти корпоративного управління в сфері забезпечення фінансової безпеки вітчизняних підприємств в Україні:

- корпоративна прозорість, або повне розкриття фінансової інформації;
- процедури банкрутства;
- права власності;
- корупція.

Кожен з наведених аспектів становить серйозну проблему. Для вирішення більшості з названих проблем слід здійснити інституційні зрушення, спрямовані на поліпшення корпоративного управління на підприємствах та забезпечення надійної фінансової підтримки бізнесу.

Вплинути на поведінку платника, тобто на його наміри приховувати об'єкт оподаткування можна за допомогою забезпечення стабільного та зрозумілого податкового законодавства; зниження податкових ставок; підвищення ефективності роботи податкової служби по виявленню фактів ухилення від оподаткування.

Література:

1. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. - К.: Ника центр, Эльг, 2008. – 784 с.

2. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Папехин Р. С. – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007. – 16 с.
3. Сумець О. М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека / О.М. Сумець, М.Б. Тумар. – К. : Вид-во "Хай-Тек Прес", 2008. – 400 с
4. Кракос Ю. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. - №1(1) – с.86-96.